ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τέταρτο τμήμα)

της 17ης Δεκεμβρίου 2015*

«Προδικαστική παραπομπή — Κοινωνική πολιτική — Οδηγία 2006/54/ΕΚ — Ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης — Απόλυση που ενέχει δυσμενή διάκριση — Άρθρο 18 — Αποζημίωση ή αποκατάσταση της ζημίας που πράγματι προκλήθηκε — Αποτρεπτικός χαρακτήρας — Άρθρο 25 — Κυρώσεις — Αποζημίωση τιμωρητικού χαρακτήρα»

Στην υπόθεση C-407/14,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Juzgado de lo Social nº 1 de Córdoba (Ισπανία) με απόφαση της 1ης Αυγούστου 2014, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 27 Αυγούστου 2014, στο πλαίσιο της δίκης

María Auxiliadora Arjona Camacho

κατά

Securitas Seguridad España SA,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τέταρτο τμήμα),

συγκείμενο από τους L. Bay Larsen, πρόεδρο του τρίτου τμήματος, προεδρεύοντα του τετάρτου τμήματος, J. Malenovský, M. Safjan (εισηγητή), A. Prechal και K. Jürimäe, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: P. Mengozzi

γραμματέας: A. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

— η M. A. Arjona Camacho, εκπροσωπούμενη από τον R. Alcaide Aranda, abogado,

— η Ισπανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους L. Banciella Rodríguez-Miñón και A. Rubio González Alejandro,

— η Πολωνική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον B. Majczyna,

— η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από την J. Kraehling, επικουρούμενη από τον A. Bates, barrister,

— η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τον D. Roussanov και την E. Adsera Ribera,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ισπανική.

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 3ης Σεπτεμβρίου 2015,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 18 της οδηγίας 2006/54/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5ης Ιουλίου 2006, για την εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης (ΕΕ L 204, σ. 23).

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ της M. A. Arjona Camacho και της Securitas Seguridad España SA (στο εξής: Securitas Seguridad España), όσον αφορά την επιδίκαση υπέρ της M. A. Arjona Camacho αποζημιώσεως τιμωρητικού χαρακτήρα κατόπιν απολύσεώς της που συνιστούσε δυσμενή διάκριση λόγω φύλου.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

Η οδηγία 76/207/ΕΟΚ

3 Το άρθρο 6 της οδηγίας 76/207/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 9ης Φεβρουαρίου 1976, περί της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως ανδρών και γυναικών, όσον αφορά την πρόσβαση σε απασχόληση, την επαγγελματική εκπαίδευση και προώθηση και τις συνθήκες εργασίας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/002, σ. 70), όπως ίσχυε αρχικά, όριζε:

«Τα κράτη μέλη εισάγουν στην εσωτερική τους έννομη τάξη τα αναγκαία μέτρα, προκειμένου να καταστεί δυνατό σε κάθε πρόσωπο που θεωρεί ότι θίγεται από τη μη εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως, κατά την έννοια των άρθρων 3, 4 και 5, να διεκδικεί τα δικαιώματά του διά της δικαστικής οδού, αφού ενδεχομένως, προσφύγει σε άλλα αρμόδια όργανα.»

4 Η οδηγία 76/207 τροποποιήθηκε από την οδηγία 2002/73/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Σεπτεμβρίου 2002 (ΕΕ L 269, σ. 15). Κατά την αιτιολογική σκέψη 18 της οδηγίας 2002/73:

«Το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι η αρχή της ίσης μεταχείρισης, για να είναι αποτελεσματική, επιβάλλει, σε περίπτωση παραβίασής της, η επιδικαζόμενη αποζημίωση στον εργαζόμενο που υπέστη διακριτική μεταχείριση να είναι ανάλογη προς την προκληθείσα ζημία. Έχει επιπλέον διευκρινίσει ότι ο προκαθορισμός ανώτατου ορίου ενδέχεται να καθιστά αδύνατη την πραγματική αποζημίωση και ότι δεν θα πρέπει να αποκλείεται η καταβολή τόκων ως αποζημίωση για τη ζημία που υπέστη ο δικαιούχος.»

5 Το άρθρο 6 της οδηγίας 76/207 τροποποιήθηκε από την οδηγία 2002/73 ως εξής:

«1. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι κάθε πρόσωπο που θεωρεί εαυτό ζημιωθέν από τη μη τήρηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης, ακόμη και εάν η σχέση στο πλαίσιο της οποίας εικάζεται ότι σημειώθηκε η διάκριση έχει λήξει, έχει πρόσβαση σε δικαστικές ή/και διοικητικές διαδικασίες, συμπεριλαμβανομένων των τυχόν διαδικασιών συνδιαλλαγής για την πραγμάτωση των εκ της παρούσας οδηγίας υποχρεώσεων.

2. Τα κράτη μέλη εισάγουν στην εθνική έννομη τάξη τα αναγκαία μέτρα για να εξασφαλίζεται πραγματική και αποτελεσματική αποζημίωση ή αντιστάθμιση, όπως καθορίζεται από τα κράτη μέλη, για την απώλεια και τη ζημία που υφίσταται κάποιο άτομο ως αποτέλεσμα διάκρισης αντιβαίνουσας στο άρθρο 3, κατά τρόπο αποτρεπτικό και ανάλογο προς τη ζημία που υπέστη· η εν λόγω αντιστάθμιση ή αποζημίωση δεν μπορεί να περιορισθεί εκ των προτέρων από ένα καθορισμένο ανώτατο όριο εκτός από τις περιπτώσεις όπου ο εργοδότης μπορεί να αποδείξει ότι η μόνη ζημία που υπέστη ο αιτών συνεπεία διάκρισης κατά την έννοια της παρούσας οδηγίας, έγκειται στην άρνηση να ληφθεί υπόψη η αίτηση εργασίας του.

[...]»

6 Η οδηγία 2002/73 προσέθεσε επίσης στην οδηγία 76/207 το άρθρο 8δ, το οποίο είχε ως εξής:

«Τα κράτη μέλη καθορίζουν τους κανόνες για τις επιβλητέες κυρώσεις, σε περίπτωση παραβίασης των εθνικών διατάξεων που θεσπίζονται κατ' εφαρμογήν της παρούσας οδηγίας και λαμβάνουν όλα τα αναγκαία μέτρα επιβολής τους.

Οι κυρώσεις οι οποίες μπορεί να περιλαμβάνουν την καταβολή αποζημίωσης στο θύμα, πρέπει να είναι αποτελεσματικές, ανάλογες με την παράβαση και αποτρεπτικές. Τα κράτη μέλη κοινοποιούν τις εν λόγω διατάξεις στην Επιτροπή το αργότερο έως τις 5 Οκτωβρίου 2005 και της κοινοποιούν επίσης κάθε μεταγενέστερη τροποποίησή τους αμελλητί.»

7 Η οδηγία 76/207 καταργήθηκε από 15ης Αυγούστου 2009 βάσει του άρθρου 34, παράγραφος 1, της οδηγίας 2006/54.

Η οδηγία 2006/54

8 Κατά τις αιτιολογικές σκέψεις 1, 33 και 35 της οδηγίας 2006/54:

«(1) Η οδηγία 76/207 [...] και η οδηγία 86/378/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 24ης Ιουλίου 1986 για την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών στα επαγγελματικά συστήματα κοινωνικής ασφάλισης [ΕΕ L 225, σ. 40] έχουν τροποποιηθεί σε σημαντική έκταση. [...] Με την ευκαιρία των νέων τροποποιήσεων των εν λόγω οδηγιών, ενδείκνυται, για λόγους σαφήνειας, η αναδιατύπωση των εν λόγω διατάξεων συγκεντρώνοντας σε ένα ενιαίο κείμενο τις κύριες διατάξεις στον τομέα αυτό καθώς και ορισμένες εξελίξεις που απορρέουν από τη νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων [...]

[...]

(33) Το Δικαστήριο έχει κρίνει σαφώς ότι η αρχή της ίσης μεταχείρισης, για να είναι αποτελεσματική, επιβάλλει, η επιδικαζόμενη αποζημίωση, για οποιαδήποτε παραβίαση, να είναι ανάλογη προς την προκληθείσα ζημία. Κατά συνέπεια, είναι σκόπιμο να εξαιρεθεί ο προκαθορισμός οποιουδήποτε ανώτατου ορίου για την εν λόγω αποζημίωση, εκτός αν ο εργοδότης μπορεί να αποδείξει ότι η μόνη ζημία που υπέστη ο αιτών συνεπεία διάκρισης κατά την έννοια της παρούσας οδηγίας ήταν η άρνηση να ληφθεί υπόψη η αίτηση εργασίας του.

[...]

(35) Τα κράτη μέλη [καλούνται] να προβλέψουν ουσιαστικές αναλογικές και αποτρεπτικές κυρώσεις για την περίπτωση παράβασης των υποχρεώσεων εκ της παρούσας οδηγίας.»

9 Το άρθρο 1 της ως άνω οδηγίας ορίζει τα εξής:

«Σκοπός της παρούσας οδηγίας είναι να εξασφαλισθεί η εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης.

Για τον σκοπό αυτό, η παρούσα οδηγία περιέχει διατάξεις για την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ως προς:

[...]

β) τους όρους εργασίας, συμπεριλαμβανομένης της αμοιβής·

[...]

Περιλαμβάνει επίσης διατάξεις με σκοπό να εξασφαλίζεται ότι η εφαρμογή αυτή καθίσταται αποτελεσματικότερη μέσω της θέσπισης κατάλληλων διαδικασιών.»

10 Το άρθρο 14 της εν λόγω οδηγίας, με τίτλο «Απαγόρευση διακρίσεων», προβλέπει, στην παράγραφο 1, στοιχείο γ΄:

«Δεν υφίσταται άμεση ή έμμεση διάκριση λόγω φύλου στον δημόσιο ή ιδιωτικό τομέα, συμπεριλαμβανομένων των δημοσίων φορέων, όσον αφορά:

[...]

γ) τους όρους απασχόλησης και εργασίας, συμπεριλαμβανομένων των απολύσεων, καθώς και θέματα αμοιβής κατά το άρθρο [157 ΣΛΕΕ].»

11 Το άρθρο 18 της ίδιας οδηγίας, με τίτλο «Αποζημίωση ή αντιστάθμιση», ορίζει:

«Τα κράτη μέλη εισάγουν στην εθνική έννομη τάξη τα αναγκαία μέτρα για να εξασφαλίζεται πραγματική και αποτελεσματική αποζημίωση ή αντιστάθμιση, όπως καθορίζεται από τα κράτη μέλη, για την απώλεια και τη ζημία που υφίσταται ένα πρόσωπο ως αποτέλεσμα διάκρισης λόγω φύλου, κατά τρόπο αποτρεπτικό και ανάλογο προς την υποσθείσα ζημία. Η εν λόγω αποζημίωση ή αντιστάθμιση δεν μπορεί να περιορισθεί εκ των προτέρων από καθορισμένο ανώτατο όριο, εκτός από τις περιπτώσεις όπου ο εργοδότης μπορεί να αποδείξει ότι η μόνη ζημία που υπέστη ο αιτών συνεπεία διάκρισης κατά την έννοια της παρούσας οδηγίας έγκειται στην άρνηση να ληφθεί υπόψη η αίτηση εργασίας του.»

12 Το άρθρο 25 της οδηγίας 2006/54, με τίτλο «Κυρώσεις», έχει ως εξής:

«Τα κράτη μέλη καθορίζουν τους κανόνες για τις κυρώσεις σε περίπτωση παραβίασης των εθνικών διατάξεων που θεσπίζονται κατ' εφαρμογή της παρούσας οδηγίας και λαμβάνουν όλα τα αναγκαία μέτρα επιβολής τους. Οι κυρώσεις οι οποίες μπορεί να περιλαμβάνουν την καταβολή αποζημίωσης στο θύμα, πρέπει να είναι αποτελεσματικές, ανάλογες με την παράβαση και αποτρεπτικές. Τα κράτη μέλη κοινοποιούν τις εν λόγω διατάξεις στην Επιτροπή το αργότερο έως τις 5 Οκτωβρίου 2005 και της κοινοποιούν επίσης κάθε μεταγενέστερη τροποποίησή τους αμελλητί.»

13 Το άρθρο 27 της οδηγίας αυτής, με τίτλο «Ελάχιστες προϋποθέσεις», ορίζει, στην παράγραφο 1:

«Τα κράτη μέλη μπορούν να θεσπίζουν ή να διατηρούν διατάξεις που είναι ευνοϊκότερες για την προστασία της αρχής της ίσης μεταχείρισης από τις διατάξεις της παρούσας οδηγίας.»

Το δίκαιο της Ισπανίας

14 Το άρθρο 10 του οργανικού νόμου 3/2007 για την πραγματική ισότητα ανδρών και γυναικών (Ley orgánica 3/2007 para la igualdad efectiva de mujeres y hombres), της 22ας Μαρτίου 2007 (*BOE* αριθ. 71, της 23ης Μαρτίου 2007, σ. 12611), με τίτλο «Έννομες συνέπειες των συμπεριφορών που ενέχουν δυσμενή διάκριση», ορίζει:

«Νομικές πράξεις και ρήτρες περιεχόμενες σε δικαιοπραξίες που συνιστούν ή προκαλούν δυσμενή διάκριση λόγω φύλου θεωρούνται άκυρες και θεμελιώνουν ευθύνη μέσω ενός συστήματος αντισταθμίσεων ή αποζημιώσεων που πρέπει να είναι πραγματικές, αποτελεσματικές και ανάλογες προς την προκληθείσα ζημία, καθώς επίσης, κατά περίπτωση, μέσω ενός αποτελεσματικού και αποτρεπτικού συστήματος κυρώσεων που προλαμβάνει την εκδήλωση συμπεριφορών που ενέχουν δυσμενή διάκριση.»

15 Το άρθρο 183 του νόμου 36/2011 περί δικαστηρίων εργατικών διαφορών (Ley 36/2011, reguladora de la jurisdicción social), της 10ης Οκτωβρίου 2011 (*BOE* αριθ. 245, της 11ης Οκτωβρίου 2011, σ. 106584), με τίτλο «Αποζημίωση», ορίζει, στις παραγράφους 1 και 2:

«1. Όταν με την απόφαση που εκδίδεται διαπιστώνεται η ύπαρξη προσβολής, ο δικαστής αποφαίνεται σχετικά με το ποσό της αποζημιώσεως που, κατά περίπτωση, πρέπει να επιδικαστεί στον ενάγοντα επειδή υπέστη δυσμενή διάκριση ή άλλου είδους προσβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών του, αναλόγως τόσο της προκληθείσης ηθικής βλάβης λόγω της προσβολής του θεμελιώδους δικαιώματος όσο και της πρόσθετης προκληθείσης ζημίας.

2. Το δικαστήριο αποφαίνεται σχετικά με το ύψος της αποζημιώσεως, επιδικάζοντας εύλογη αποζημίωση όταν η διαπίστωση του ακριβούς ύψους της ζημίας καθίσταται ιδιαιτέρως δυσχερής ή δαπανηρή, με σκοπό την ικανοποιητική αποκατάσταση του ζημιωθέντος και την επαναφορά του κατά το δυνατό στην προτέρα της προσβολής κατάστασή του, καθώς επίσης και την πρόληψη της ζημίας.»

Η διαφορά της κύριας δίκης και το προδικαστικό ερώτημα

16 Την 1η Ιουλίου 2012 η M. A. Arjona Camacho προσλήφθηκε από την Securitas Seguridad España για να εργασθεί ως φύλακας, με απασχόληση πλήρους ωραρίου, σε σωφρονιστικό κατάστημα ανηλίκων στην Κόρδοβα (Ισπανία). Η M. A. Arjona Camacho απολύθηκε στις 24 Απριλίου 2014.

17 Διαφωνώντας με την απόλυσή της, η M. A. Arjona Camacho υπέβαλε, στις 6 Μαΐου 2014, αίτηση συμβιβασμού με τον εργοδότη της ενώπιον του Κέντρου διαμεσολαβήσεως, διαιτησίας και συμβιβασμού της Κόρδοβας. Ο συμβιβασμός δεν επήλθε.

18 Στις 26 Μαΐου 2014 η M. A. Arjona Camacho προσέφυγε ενώπιον του Juzgado de lo Social 1 de Córdoba (εργατοδικείο αριθ. 1 της Κόρδοβα), υποστηρίζοντας ότι η απόλυσή της πρέπει να κηρυχθεί άκυρη.

19 Συναφώς, η M. A. Arjona Camacho προέβαλε, κυρίως, ότι η απόλυσή της συνιστούσε δυσμενή διάκριση λόγω φύλου. Ζήτησε επίσης αποζημίωση ύψους 6 000 ευρώ για τη ζημία που υπέστη.

20 Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι εκλαμβάνει ως δεδομένο ότι η απόλυση της M. A. Arjona Camacho συνιστά δυσμενή διάκριση λόγω φύλου και ότι η απόφαση που θα εκδοθεί κατόπιν της απαντήσεως του Δικαστηρίου θα εκθέτει τα αποδεικτικά στοιχεία στα οποία στηρίζεται η διαπίστωση αυτή.

21 Το αιτούν δικαστήριο προσθέτει ότι με την εκδοθησόμενη απόφαση θα προσδιορίσει επίσης τους λόγους για τους οποίους θεωρεί ότι η αποζημίωση ύψους 3 000 ευρώ αρκεί για να αποκαταστήσει πλήρως τη ζημία που υπέστη η M. A. Arjona Camacho εξαιτίας της απολύσεώς της λόγω φύλου.

22 Ωστόσο, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται εάν, κατ' εφαρμογή του άρθρου 18 της οδηγίας 2006/54 σύμφωνα με το οποίο η ζημία πρέπει να αποκατασταθεί κατά τρόπο αποτρεπτικό, πρέπει να επιδικαστεί στην M. A. Arjona Camacho, επιπλέον της πλήρους αποκαταστάσεως της πράγματι προκληθείσας ζημίας, και αποζημίωση τιμωρητικού χαρακτήρα προς παραδειγματισμό τόσο του πρώην εργοδότη της όσο και των τρίτων.

23 Το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι η έννοια της «αποζημιώσεως τιμωρητικού χαρακτήρα» δεν υφίσταται στο δίκαιο της Ισπανίας.

24 Υπό τις περιστάσεις αυτές, το Juzgado de lo Social nº 1 de Córdoba αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το εξής προδικαστικό ερώτημα:

«Έχει το άρθρο 18 της οδηγίας 2006/54, στον βαθμό που προβλέπει ότι η αποζημίωση θύματος δυσμενούς διακρίσεως λόγω φύλου πρέπει (εκτός από το να είναι πραγματική, αποτελεσματική και ανάλογη προς την προκληθείσα ζημία) να έχει και αποτρεπτικό χαρακτήρα, την έννοια ότι παρέχει στον εθνικό δικαστή τη δυνατότητα να επιδικάσει μια κατ' ουσίαν παρεπόμενη εύλογη αποζημίωση τιμωρητικού χαρακτήρα, ήτοι πρόσθετο ποσό το οποίο βαίνει μεν πέραν της πλήρους αποκαταστάσεως της πράγματι προκληθείσας ζημίας, επιτελεί όμως ρόλο παραδειγματισμού για τρίτους (πέραν του ιδίου του ζημιώσαντος) —υπό την προϋπόθεση ότι το ποσό αυτό παραμένει εντός των ορίων της αναλογικότητας, τούτο δε ακόμη και όταν το είδος αυτό της αποζημιώσεως κυρωτικού χαρακτήρα είναι ξένο προς την οικεία νομική παράδοση του εθνικού δικαστή;»

Επί του προδικαστικού ερωτήματος

25 Με το ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, εάν το άρθρο 18 της οδηγίας 2006/54 έχει την έννοια ότι, προκειμένου να εξασφαλιστεί η πραγματική, αποτελεσματική και αποτρεπτικού χαρακτήρα αποζημίωση ή αποκατάσταση για τη ζημία που υπέστη ένα πρόσωπο ως αποτέλεσμα διακρίσεως λόγω φύλου, επιβάλλεται να επιδικαστεί στο πρόσωπο αυτό, πέραν της αποζημιώσεως προς αποκατάσταση της ζημίας, και αποζημίωση τιμωρητικού χαρακτήρα.

26 Κατά το εν λόγω άρθρο 18, τα κράτη μέλη προβλέπουν στην εσωτερική έννομη τάξη τους τα αναγκαία μέτρα για να εξασφαλίζεται η πραγματική και αποτελεσματική αποζημίωση ή η αποκατάσταση, όπως καθορίζεται από τα κράτη μέλη, της ζημίας που υπέστη ένα πρόσωπο ως αποτέλεσμα διακρίσεως λόγω φύλου, κατά τρόπο αποτρεπτικό και ανάλογο προς την προκληθείσα ζημία, η οποία δεν μπορεί να περιορισθεί εκ των προτέρων από καθορισμένο ανώτατο όριο εκτός από την περίπτωση της αρνήσεως να ληφθεί υπόψη μια αίτηση εργασίας.

27 Η εν λόγω διάταξη αναπαράγει το κείμενο του άρθρου 6, παράγραφος 2, της οδηγίας 76/207, όπως έχει τροποποιηθεί από την οδηγία 2002/73.

28 Όπως προκύπτει από την αιτιολογική της σκέψη 18, η οδηγία 2002/73 τροποποίησε το άρθρο 6 της οδηγίας 76/207, προκειμένου να ληφθεί υπόψη η νομολογία του Δικαστηρίου και, ιδίως, οι αποφάσεις Marshall (C-271/91, EU:C:1993:335) καθώς και Draehmpaehl (C-180/95, EU:C:1997:208).

29 Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι, στο πλαίσιο της ερμηνείας του άρθρου 6 της οδηγίας 76/207, η οποία καταργήθηκε και αντικαταστάθηκε από την οδηγία 2006/54, το Δικαστήριο επισήμανε ότι τα κράτη μέλη υποχρεούνται να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να καθίσταται δυνατό σε κάθε πρόσωπο που θεωρεί ότι θίγεται από διάκριση που αντιβαίνει στην εν λόγω οδηγία να διεκδικήσει τα δικαιώματά του διά της δικαστικής οδού. Η υποχρέωση αυτή συνεπάγεται ότι τα εν

λόγω μέτρα πρέπει να είναι αρκούντως αποτελεσματικά για την επίτευξη του σκοπού που επιδιώκει η οδηγία 76/207 και οι ενδιαφερόμενοι να μπορούν πράγματι να τα επικαλούνται ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων (βλ. αποφάσεις Marshall, C-271/91, EU:C:1993:335, σκέψη 22, και Paquay, C-460/06, EU:C:2007:601, σκέψη 43).

30 Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, το εν λόγω άρθρο 6 δεν επιβάλλει στα κράτη μέλη τη λήψη συγκεκριμένου μέτρου σε περίπτωση παραβιάσεως της απαγορεύσεως δυσμενών διακρίσεων, αλλά παρέχει στα κράτη μέλη τη δυνατότητα να επιλέγουν μεταξύ των διαφόρων λύσεων που προσφέρονται για την επίτευξη του σκοπού της οδηγίας 76/207, αναλόγως των διαφόρων καταστάσεων που ανακύπτουν (βλ. αποφάσεις von Colson και Kamann, 14/83, EU:C:1984:153, σκέψη 18· Marshall, C-271/91, EU:C:1993:335, σκέψη 23, καθώς και Paquay, C-460/06, EU:C:2007:601, σκέψη 44).

31 Ωστόσο, τα κατάλληλα μέτρα προς αποκατάσταση της πραγματικής ισότητας ευκαιριών πρέπει να εξασφαλίζουν την πραγματική και αποτελεσματική δικαστική προστασία και να έχουν όντως αποτρεπτικό αποτέλεσμα έναντι του εργοδότη (βλ. αποφάσεις von Colson και Kamann, 14/83, EU:C:1984:153, σκέψεις 23 και 24· Draehmpaehl, C-180/95, EU:C:1997:208, σκέψη 25, καθώς και Paquay, C-460/06, EU:C:2007:601, σκέψη 45).

32 Τέτοιου είδους επιταγές συνεπάγονται τη συνεκτίμηση των ιδιαιτέρων χαρακτηριστικών της κάθε περιπτώσεως παραβιάσεως της αρχής της ισότητας. Όμως, σε περίπτωση απολύσεως που ενέχει δυσμενή διάκριση, η επαναφορά της καταστάσεως ισότητας δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί χωρίς την επαναπρόσληψη του προσώπου που υπέστη την δυσμενή διάκριση ή, εναλλακτικώς, την αποκατάσταση της προκληθείσας ζημίας (απόφαση Marshall, C-271/91, EU:C:1993:335, σκέψη 25).

33 Τέλος, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, όταν ως μέτρο για την επίτευξη του σκοπού της αποκαταστάσεως της πραγματικής ισότητας ευκαιριών επιλέγεται η χρηματική αποζημίωση, αυτή πρέπει να είναι επαρκής, υπό την έννοια ότι αποκαθιστά στο ακέραιο τις ζημίες που πράγματι προκάλεσε η απόλυση που ενέχει δυσμενή διάκριση, σύμφωνα με τους εφαρμοστέους κανόνες της εθνικής νομοθεσίας (βλ. αποφάσεις Marshall, C-271/91, EU:C:1993:335, σκέψη 26, και Paquay, C-460/06, EU:C:2007:601, σκέψη 46).

34 Επομένως, όπως προκύπτει από το άρθρο 6 της οδηγίας 76/207, όπως ίσχυε αρχικώς και όπως είχε μετά την τροποποίησή του, καθώς και από τη νομολογία του Δικαστηρίου που παρατίθεται στις σκέψεις 29 έως 33 της παρούσας αποφάσεως, το πραγματικό αποτρεπτικό αποτέλεσμα που επιδιώκει το εν λόγω άρθρο 6 δεν συνεπάγεται την επιδίκαση υπέρ του προσώπου που υπέστη ζημία από δυσμενή διάκριση λόγω φύλου αποζημιώσεως τιμωρητικού χαρακτήρα, η οποία βαίνει πέραν της πλήρους αποκαταστάσεως της πράγματι προκληθείσας ζημίας και συνιστά μέτρο κυρώσεως.

35 Η διαπίστωση αυτή ενισχύεται από την εναλλακτική φύση, στην περίπτωση απολύσεως που ενέχει δυσμενή διάκριση, της αποκαταστάσεως της ζημίας υπό μορφή χρηματικής αποζημιώσεως, όπως αναφέρεται στη σκέψη 32 της παρούσας αποφάσεως.

36 Όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 32 των προτάσεών του, δεν έχει επέλθει στο δίκαιο της Ένωσης καμία ουσιώδης αλλαγή που να επιτρέπει ερμηνεία του άρθρου 18 της οδηγίας 2006/54 διαφορετική από εκείνη του άρθρου 6 της οδηγίας 76/207.

37 Επομένως, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι, όπως και το άρθρο 6 της οδηγίας 76/207 και προκειμένου να αποζημιωθεί ή αποκατασταθεί πράγματι κατά τρόπο αποτρεπτικό και αναλογικό η ζημία που προκλήθηκε από δυσμενή διάκριση λόγω φύλου, το άρθρο 18 της οδηγίας 2006/54 επιβάλλει στα κράτη μέλη που επιλέγουν τη χρηματική μορφή αποζημιώσεως να προβλέψουν στην εσωτερική έννομη τάξη τους μέτρα που επιβάλλουν την καταβολή στον ζημιωθέντα αποζημιώσεως η οποία να καλύπτει πλήρως την προκληθείσα ζημία, όπως καθορίζεται από τα κράτη μέλη, αλλά δεν προβλέπει την καταβολή αποζημιώσεως τιμωρητικού χαρακτήρα.

38 Εξάλλου, το άρθρο 25 της οδηγίας 2006/54 ορίζει ότι τα κράτη μέλη καθορίζουν τους κανόνες επιβολής κυρώσεων σε περίπτωση παραβιάσεως των εθνικών διατάξεων που θεσπίζονται κατ' εφαρμογή της παρούσας οδηγίας και λαμβάνουν όλα τα αναγκαία μέτρα εφαρμογής των κυρώσεων αυτών. Το άρθρο αυτό προβλέπει επίσης ότι οι κυρώσεις, οι οποίες «μπορεί να περιλαμβάνουν την καταβολή αποζημίωσης στο θύμα», πρέπει να είναι αποτελεσματικές, ανάλογες προς την παράβαση και αποτρεπτικές.

39 Επομένως, ενώ το άρθρο 18 της οδηγίας 2006/54 έχει ως σκοπό να επιβάλει την αποζημίωση ή την αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη ο ζημιωθείς, από το γράμμα του άρθρου της 25 προκύπτει ότι η οδηγία αυτή παρέχει στα κράτη μέλη την ευχέρεια να θεσπίσουν μέτρα για την κύρωση της διακρίσεως λόγω φύλου υπό τη μορφή αποζημιώσεως καταβαλλόμενης στον ζημιωθέντα.

40 Έτσι, το άρθρο 25 της οδηγίας 2006/54 παρέχει τη δυνατότητα, αλλά δεν επιβάλλει στα κράτη μέλη να θεσπίσουν μέτρα που προβλέπουν την καταβολή αποζημιώσεως τιμωρητικού χαρακτήρα στον ζημιωθέντα από διάκριση λόγω φύλου.

41 Υπό την έννοια αυτή, το άρθρο 27, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής ορίζει ότι τα κράτη μέλη μπορούν να θεσπίζουν ή να διατηρούν διατάξεις που είναι ευνοϊκότερες για την προστασία της αρχής της ίσης μεταχείρισης από αυτές που προβλέπονται στην εν λόγω οδηγία.

42 Εν προκειμένω, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι στο δίκαιο της Ισπανίας δεν υφίσταται η έννοια της «αποζημιώσεως τιμωρητικού χαρακτήρα».

43 Υπό τις συνθήκες αυτές, ελλείψει διατάξεως του εθνικού δικαίου που παρέχει τη δυνατότητα καταβολής αποζημιώσεως τιμωρητικού χαρακτήρα στον ζημιωθέντα από δυσμενή διάκριση λόγω φύλου, το άρθρο 25 της οδηγίας 2006/54 δεν προβλέπει ότι ο εθνικός δικαστής μπορεί αυτεπαγγέλτως να υποχρεώσει αυτόν που προβαίνει στη δυσμενή αυτή διάκριση στην καταβολή μιας τέτοιας αποζημιώσεως.

44 Πρέπει να προστεθεί ότι, ακόμη και αν υποτεθεί ότι ένα κράτος μέλος αποφασίζει να θεσπίσει μέτρα που παρέχουν τη δυνατότητα επιδικάσεως αποζημιώσεως τιμωρητικού χαρακτήρα υπέρ του προσώπου που υπέστη τη δυσμενή διάκριση, η θέσπιση κριτηρίων για τον προσδιορισμό της εκτάσεως της αποζημιώσεως απόκειται στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους, υπό την προϋπόθεση ότι διασφαλίζονται οι αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας (βλ., κατ' αναλογία, αποφάσεις Manfredi κ.λπ., C-295/04 έως C-298/04, EU:C:2006:461, σκέψη 92· Donau Chemie κ.λπ., C-536/11, EU:C:2013:366, σκέψεις 25 έως 27, καθώς και Hirmann, C-174/12, EU:C:2013:856, σκέψη 40).

45 Κατόπιν των ανωτέρω, στο υποβληθέν ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 18 της οδηγίας 2006/54 έχει την έννοια ότι, προκειμένου να εξασφαλίζεται η πραγματική και αποτελεσματική αποζημίωση ή αποκατάσταση, κατά τρόπο αποτρεπτικό και αναλογικό, για τη ζημία που προκλήθηκε από δυσμενή διάκριση λόγω φύλου, το άρθρο αυτό επιβάλλει στα κράτη μέλη που επιλέγουν τη χρηματική μορφή αποζημιώσεως να θεσπίσουν στην εσωτερική έννομη τάξη τους, κατά τον τρόπο που αυτά καθορίζουν, μέτρα τα οποία προβλέπουν την καταβολή στον ζημιωθέντα αποζημιώσεως που καλύπτει πλήρως την προκληθείσα ζημία.

Επί των δικαστικών εξόδων

46 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τέταρτο τμήμα) αποφαίνεται:

Το άρθρο 18 της οδηγίας 2006/54/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5ης Ιουλίου 2006, για την εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης, έχει την έννοια ότι, προκειμένου να εξασφαλίζεται η πραγματική και αποτελεσματική αποζημίωση ή αποκατάσταση, κατά τρόπο αποτρεπτικό και αναλογικό, για τη ζημία που προκλήθηκε από δυσμενή διάκριση λόγω φύλου, το άρθρο αυτό επιβάλλει στα κράτη μέλη που επιλέγουν τη χρηματική μορφή αποζημιώσεως να θεσπίσουν στην εσωτερική έννομη τάξη τους, κατά τον τρόπο που αυτά καθορίζουν, μέτρα τα οποία προβλέπουν την καταβολή στον ζημιωθέντα αποζημιώσεως που καλύπτει πλήρως την προκληθείσα ζημία.

(υπογραφές)